

ТИЛШУНОСЛИК ИЛМИНИНГ ЕТУК ДАРҒАСИ

Агар илм оламини бир уммонга қиёслайдиган бўлсак, олимлар шу уммон тубидан дур терувчи ғаввослардир. Улар қанча чуқур шўнғисалар, шунча кўп дуру жавоҳир терадилар. Ҳар бир олим ҳам ҳаёти давомида ўрганган билимлари, яратган асарлари, тарбиялаган шогирдлари билан илм-фан ривожига ҳисса қўшади. Филология фанлари доктори, профессор Аюб Ғуломов ҳам тилшунослик илмида ёрқин из қолдирган олимлардан ҳисобланади.

Аюб Ғуломов ўзбек тилшунослик илмига тамал тошини қўйган мутахассислардан биридир. Унинг кенг дунёқараши, теран илмий мушоҳадалари, самимий ва содда лутфи илм қилишга иштиёқи бўлганларни оҳанрабодек ўзига тортарди. Тилшунослик илми билан шуғилланишга жазм қилган ҳар бир тадқиқотчи, устознинг қизиқарли маърузаларини тинглаб, беминнат маслаҳатларидан баҳраманд бўлиб, яратган асарларини ўқиб-ўрганиб етук мутахассис бўлган десак, муболаға бўлмайди.

Аюб Ғуломовнинг шогирдларидан бири, “Буюк хизматлари учун” ордени соҳиби, филология фанлари доктори, профессор Ш. Раҳматуллаев устозини шундай эслайди: “Мен аслида адабиётга қизиқар эдим. Бир куни устоз Аюб Ғуломов маъруза ўқишга кирди. Унинг қизиқарли, маҳорат билан ўқиган маърузалари, ҳар бир талабанинг эътиборини ўзига тортиб, тилшунослик илмига меҳр уйғотарди. Домла маърузаларида илмий адабиётлардан ниҳоятда кўп иқтибос келтириши, тингловчиларни мунозарага торта олиши, мушоҳадага чорлаши, хуллас, ўз соҳасининг ўткир мутахассиси эканлиги билан менинг тилшунослик соҳасини танлашимга сабаб бўлганди”.

Аюб Ғуломов бизга ҳам маъруза ўқиган. Устознинг тилшунослик бўйича махсус курсини икки марта тинглаганман. Биринчи марта Тошкент давлат университети, ўзбек филология факультетининг 5-курсида ўқиб юрган кезларим, иккинчи марта малака оширишга борган пайтимда. Энг қизиғи, иккинчи марта тинглаган маърузам биринчисининг давомидек эди. Аюб Ғуломовнинг билимдонлиги, дарс ўтиш маҳорати, талабалар билан муносабатини кўриб, устознинг ўша пайтлардаёқ ҳозирги замонавий педагогик технологиялардан кенг фойдаланганлигига амин бўламан. Домла

дарсда бошқарувчи ёки фақат тингловчи эмас, балки бажарувчи вазифасини адо этарди. Шунинг учун дарсда ҳеч ким бефарқ ўтира олмасди. Устоз ҳаммани фикрлашга, баҳс-мунозарада иштирок этишга ундар ва албатта, олдига қўйган мақсадга эришарди. Ҳалигача унинг хотираси, мантикий мушоҳадаси, ҳаётий мисоллар билан илгари сураётган ғояни асослашига тан бераман. Маърузаларида мавзуга тааллуқли илмий адабиётлардан ниҳоятда кўп иқтибос келтирар, уларга тингловчиларнинг муносабатини, ўзи ёқлаётган фикрга нима учун қўшилаётгани ёки аксинча, маъқулламаслигининг сабабини сўрарди. Бу усул у ёки бу мавзу бўйича айтилган фикрларни кўр-кўрона қабул қилмай, балки уларни таҳлил қилиш орқали асослаб, сарагини саракка, пучагини пучакка ажратишга ўргатар эди. Айниқса, мен ҳар доим устознинг иқтибосни айнан келтиришига қойил қолардим. Агар парча ўзбек ёки рус тилида бўлса, ўша тилда келтирар эди. Шу билан бирга адабиётнинг номи, муаллифи, саҳифаси, нечанчи нашри эканлиги, босиб чиқарилган санаси ва бошқа маълумотлар ҳам айнан келтириларди. Бу хусусиятлар устознинг ҳақиқий педагог ва тилшунослик илмининг моҳир билимдони эканлигидан далолат берарди.

Аюб Ғуломов ниҳоятда жонкуяр устоз эди. Шогирдлари ёки тадқиқотчилар ёрдам сўраб мурожаат қилса, ҳеч қачон ёрдамини аямаган. Университетни тугатиб, аспирантурага хужжат топширганимда, қайси китобларни ўқишим кераклиги ҳақида маслаҳат берди. Ўша вақтларда тилшунослик бўйича адабиётлар кам, борлари ҳам фақат рус тилида, уларнинг топилиши эса муаммо эди. Бир сафар устоз менга Усмон Носир (ўша пайтдаги Шота Руставели) кўчасидаги “Академикитоб” дўконида “Общее языкознание” (“Умумий тилшунослик”) деган китоби борлигини, агар сотувчи йўқ деса, “мени профессор Аюб Ғуломов юборди” деб айтишимни тайинлади. У ерга бориб, китоблар ичида устоз айтган китобни кўрмадим. Юрагим “шиғ” этиб кетди, тугаб қолибди-да деб, ўйладим. Ҳар эҳтимолга қарши сотувчидан сўраб кўрдим. У “йўқ” деб, жавоб берди. Устознинг тайинлаган гапларини сотувчига айтдим. У ўйланиб туриб, “Сиз унинг аспирантимисиз?” деб сўради. Мен “ҳа” дедим ва у ичкаридан китобни олиб чиқиб берди.

Аюб Ғуломовнинг жонкуярлигига яна бир мисол. Номзодлик диссертациясини ёқлайдиган куним Ихтисослашган кенгаш аъзолари тўлиқ йиғилмади. Ҳимояга қариндош-уруғларим, узоқ-яқиндан дўстларим келишган. Ҳимоя бир ойга кечиктириладиган бўлди. Шунда илмий раҳбарим, профессор Шавкат Раҳматуллаев Аюб Ғуломовга қўнғироқ қилди. Устоз қон босими кўтарилиб кетганлиги учун ҳимояга келолмаган экан. “Мен борсам, Кенгаш аъзолари тўлиқ бўладими?” деб сўрабди. Илмий раҳбарим “ҳа” дегач,

“Унда мени бор деб, ҳисобланглар. Ҳозир етиб бораман” дебди. Шундай қилиб, ҳимоя бошланиб кетди ва бир оздан кейин Аюб Ғуломов ҳимояга етиб келди. Шу тариқа диссертациямни ўз вақтида ҳимоя қилдим... Бу устознинг олимлик ва инсоний фазилатларидир.

Филология фанлари доктори, профессор А. Ғуломов ўзбек тили грамматикаси, сўз ясалиши бўйича жуда кўп қимматли асарлар яратган. Биз унинг “Феъл”, “Сўз ясалиши”, “Морфологияга кириш” сингари монографияларини, “Ҳозирги ўзбек адабий тили. Синтаксис” (ҳаммуаллиф М. Асқарова) каби дарсликларини ўқиб, ўзбек тилшунослиги бўйича олган билимларимизнинг пойдеворини курганмиз. Айниқса, профессор А. Ғуломовнинг “Сўз ясалиши”, “Морфологияга кириш” монографиялари ўзбек тилшунослигида қимматли манба ҳисобланади. Уларда фикрлар содда, жумлалар аниқ ва лўнда, мисоллар ҳаётини ифодаланганки, ўқиган ҳар қандай ўқувчи осон тушунади. Олим сўз ясалиши ҳақида шундай дейди: “Сўз ясалиши тилшунослик фанининг айрим бир бўлими, мустақил лингвистик соҳа, тармоқ бўлиб, у сўзларнинг ясалишини, янги сўз ҳосил қилишнинг қонун-қоидаларини, воситаларини, шу билан боғлиқ ҳолда сўзларнинг структурасини текширади. Демак, бу соҳанинг объекти сўздир. Сўзни лексикология ҳам, грамматика ҳам текширади, лекин бу икки хил текшириш бир-биридан маълум белгилар билан ажралиб туради, шунингдек, сўзнинг ясалиши – ҳосил бўлиш томонидан текширилиши ҳам ўз хусусиятларига эга” (“Ўзбек тили грамматикаси”, 1-том. Морфология. – Тошкент: Фан, 1973. –7–8-бетлар). Келтирилган фикрларда сўз яшашда нималарга эътибор бериш кераклиги аниқ кўрсатиб берилган.

Филология фанлари доктори А. Ғуломовнинг профессор М. Асқарова билан ҳаммуаллифликда яратган “Ҳозирги ўзбек адабий тили. Синтаксис” дарслиги узоқ йиллар олий таълим муассасалари филология факультетларида асосий дарслик сифатида ўқитиб келинди. Дарсликдаги содда ва кўшма гаплар, уларнинг таснифлари, айниқса, эргаш гапли кўшма гапларнинг 14 тури ҳақидаги маълумотлар ўзбек тили синтаксиси бўйича энг янги фикрлар эди. Ҳозир ҳам ўзбек тилида гапларнинг тузилиши мана шу таснифлар асосида ўрганилмоқда.

Таъкидлаш жоизки, филология фанлари доктори, профессор Аюб Ғуломовнинг илмий меросидан тилшунослик соҳасида изланиш олиб бораётган тадқиқотчилар, ўзбек филологияси йўналишида таълим олаётган талабалар ҳамон унумли фойдаланишади. Бу эса устознинг ўзбек тилшунослиги бўйича яратган асарлари, ёзган илмий мақолаларида илгари сурилган назарий фикрлар ҳамон долзарблигини йўқотмаганлигидан далолат

беради. Келгусида устознинг асарлари жамланиб нашр этилса, ўзбек тилшунослиги илмидаги янги тадқиқотлар, яратиладиган янги илмий асарлар учун муҳим фундаментал манба бўлиб хизмат қилади.

Устознинг руҳи ҳам шод бўлади.

Саодат СУЛТОНСАИДОВА,
филология фанлари номзоди, доцент
ЎзДЖТУ